

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Vegyésmérnöki és Biomérnöki Kar
Kémiai és Környezeti Folyamatmérnöki Tanszék

Írta:
PÁTZAY GYÖRGY

Lektorálta:
ELTER ENIKŐ

ATOMENERGETIKA ÉS NUKLEÁRIS TECHNOLÓGIA

Egyetemi tananyag

2011

COPYRIGHT: © 2011-2016, Dr. Pátzay György, BME Vegyészmérnöki és Biomérnöki Kar Kémiai és Környezeti Folyamatmérnöki Tanszék

LEKTORÁLTA: Elter Enikő, BME KKFT

Creative Commons NonCommercial-NoDerivs 3.0 (CC BY-NC-ND 3.0)
A szerző nevének feltüntetése mellett nem kereskedelmi céllal szabadon másolható, terjeszthető, megjelentethető és előadható, de nem módosítható.

TÁMOGATÁS:

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0028 számú, „Multidiszciplináris, modulrendszerű, digitális tananyagfejlesztés a vegyészmérnöki, biomérnöki és vegyész alapképzésben” című projekt keretében.

ISBN 978-963-279-468-6

KÉSZÜLT: a [Typotex Kiadó](#) gondozásában

FELELŐS VEZETŐ: Votisky Zsuzsa

AZ ELEKTRONIKUS KIADÁST ELŐKÉSZÍTETTE: Faragó Andrea

KULCSSZAVAK:

energiaellátás, nukleáris energetika, hasadási és fúziós energiatermelés, működő atomreaktorok, 1., 2., 3. és 4. generációs atomerőművek, nukleáris fűtőelem ciklusok, nukleáris üzemanyagok előállítása, szerelése, felhasználása, atomerőművek vízüzemei, PWR, BWR, VVER, dekontamináló eljárások, kiégett fűtőelemek kezelése, reprocessálás, radioaktív hulladékok, Paksi Atomerőmű, radioaktív izotópok, alkalmazás, diagnosztika, orvosi alkalmazások, sugárzások mérése, adatfeldolgozás

ÖSSZEFOGLALÁS:

A jegyzet részletesen foglalkozik hazánk, az EU és a világ energiaellátásának jelenével és jövőjével, ezen belül a megújuló és atomenergiák szerepével. Tárgyalja a hasadási és a fúziós energiatermelés elvi technológiai alapjait, jellemzőit és problémáit. Ismerteti az 1., 2., 3. és 4. generációs atomerőművek jellemzőit, az erőművekhez kapcsolódó fűtőelem ciklusokat. Bemutatja a nukleáris fűtőelemek előállításának lépéseit, technológiáit, a legelterjedtebb atomerőművek vízüzemeit. Foglalkozik a dekontamináló eljárásokkal, a kiégett fűtőelemek és a radioaktív hulladékok kezelésével, elhelyezésével. Ismerteti a Paksi Atomerőmű legfontosabb jellemzőit és bemutatja a radioaktív izotópok és a radioaktív sugárzások ipari, mezőgazdasági, biztonsági, orvosi és egyéb alkalmazási lehetőségeit. Részletesen tárgyalja a radioaktív sugárzások detektálásának alapelveit, eszközeit, eljárásait, berendezéseit, kiértékelési módszereit.

A jegyzet 240 zömében színes ábrát, 47 táblázatot, 4 interaktív és 18 nem interaktív animációt tartalmaz.

TARTALOM

1.	BEVEZETÉS.....	5
2.	AZ ENERGIAELLÁTÁS JÖVŐJE, A NUKLEÁRIS ENERGIA SZEREPE, JELENTŐSÉGE A 21. SZÁZADBAN.....	7
2.1.	A világ energiaigénye és energiahordozó készletei	7
2.2.	A jövő lehetséges energiaforrásai	10
2.3.	A nukleáris energiatermelés jövője, megoldandó feladatok	12
2.4.	Fúziós energiatermelés.....	14
2.5.	Új típusú, fission energiatermelés.....	15
3.	A HASADÁSON ALAPULÓ ENERGIATERMELÉS ALAPJAI.....	18
3.1.	Nukleáris energiatermelés maghasadással	19
4.	A MŰKÖDŐ ATOMREAKTOROK TÍPUSAI: 1. ÉS 2. GENERÁCIÓS REAKTOROK	28
4.1.	A nukleáris energiatermelés jelenlegi helyzete.....	28
5.	AZ ATOMREAKTOROK FEJLESZTÉSÉNEK TENDENCIÁI, 3. ÉS 4. GENERÁCIÓS REAKTOROK	33
5.1.	Az új 3. generációs reaktorok műszaki jellemzői és várható alkalmazásai.....	37
5.2.	A 4. generációs atomreaktorok	38
5.3.	A 4. generációs atomerőművek várható alkalmazása	46
6.	NUKLEÁRIS FŰTŐELEMCIKLUSOK. NYITOTT ÉS ZÁRT CIKLUSÚ HASADÓANYAG-FELHASZNÁLÁS	47
6.1.	Fűtőelemciklusok.....	47
6.2.	Nukleáris üzemanyagciklusok elválasztási technológiái	54
6.3.	Transzmutáció a továbbfejlesztett üzemanyag ciklusban	57
7.	NUKLEÁRIS ÜZEMANYAGOK ELŐÁLLÍTÁSA, SZERELÉSE, FELHASZNÁLÁSA.....	59
7.1.	Az uránérccek és feldolgozásuk fűtőelemekké.....	59
8.	ATOMREAKTOROK ÜZEMELÉSÉNEK JELLEMZŐI, VÍZÜZEMEK.....	70
8.1.	PWR nyomottvízes reaktorok üzemelése.....	70
8.2.	BWR forralóvízes reaktorok üzemelése.....	77
8.3.	Atomerőművek vízüzeme	85
9.	KONTAMINÁCIÓ, DEKONTAMINÁCIÓ.....	102
9.1.	Nem-kémiai dekontamináló eljárások.....	105
9.2.	Kémiai dekontamináló eljárások.....	106
9.3.	Néhány kémiai dekontamináló eljárás	108
9.4.	Elektrokémiai dekontamináló eljárások.....	115
10.	KIÉGETT FŰTŐELEMKEK KEZELÉSE, ELŐKÉSZÍTÉSE TÁROLÁSRA, REPROCESSZÁLÁS.....	117
10.1.	Nagy aktivitású hulladékok átmeneti tárolása.....	122
10.2.	A radioaktív hulladék végleges elhelyezése.....	124
10.3.	Kiégett fűtőelemek feldolgozása (reprocesszálás).....	127
11.	RADIOAKTÍV HULLADÉKOK KELETKEZÉSE, KEZELÉSE ÉS ELHELYEZÉSE	135
11.1.	Radioaktív hulladékok osztályozása	135
11.2.	Hosszú felezési idejű nuklidok radioaktív hulladékokban	139
11.3.	Kis és közepes aktivitású radioaktív hulladékok kezelése	141
11.4.	Hulladékkezelő módszerek	147
11.5.	Beágyazó mátrixanyagok.....	154
11.6.	Radioaktív hulladékok keletkezése és kezelése könnyűvízes atomerőművekben	159
12.	A PAKSI ATOMERŐMŰ FELÉPÍTÉSE, JELLEMZÉSE, ÜZEMVITELE	166
12.1.	A reaktorok üzemidő-hosszabbítása	174
13.	RADIOAKTÍV IZOTÓPOK ALKALMAZÁSA.....	175
13.1.	Radioaktív sugárforrások ipari és mezőgazdasági alkalmazása.....	178
13.2.	Radioaktív nyomjelzők alkalmazása.....	188

14. RADIOAKTÍV IZOTÓPOK ÉS A RADIOAKTÍV SUGÁRZÁS ORVOSI, GYÓGYÁSZATI ALKALMAZÁSA	193
14.1. Diagnosztikai radiográfia	193
14.2. Radioaktivitás terápiás alkalmazása	198
15. A RADIOAKTÍV SUGÁRZÁSOK MÉRÉSE A KÖRNYEZETBEN	200
15.1. α -sugárzás kölcsönhatása a detektor anyagával	201
15.2. β -sugárzás kölcsönhatása a detektor anyagával	202
15.3. γ -sugárzás és röntgensugárzás kölcsönhatása a detektor anyagával	204
15.4. Neutron-sugárzás kölcsönhatása a detektor anyagával	207
15.5. Gázionizációs detektorok	208
15.6. Szcintillációs detektorok	212
15.7. Félvezető detektorok	215
15.8. Fotoemulziók	217
15.9. Termolumineszcens (TLD) detektorok	218
15.10. Szilárdtest nyomdetektorok	218
15.11. Mérőeszközök és jellemzőik	219
15.12. Mérési módszerek	226
15.13. Mérési adatok feldolgozása	227
RÖVIDÍTÉSEK	233
ÁBRÁK, ANIMÁCIÓK, TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	234
Ábrák	234
Animációk	238
Táblázatok	239

1. BEVEZETÉS

1975 óta a Budapest Műszaki Egyetem Kémiai Technológia, majd 2008 óta Kémiai és Környezeti Folyamatmérnöki Tanszékén folyamatosan oktatom a „Radiokémia”, a „Kémiai technológia”, a „Vizkémia és technológia”, az „Energiatermelés” és a „Korszerű energiatermelés” tárgyakat vegyész-, biológus- és környezetmérnök-hallgatók számára, a „Nukleáris környezetvédelem” tárgyat gépészmérnök-hallgatóknak és a „Radioaktív hulladékok” tárgyat környezetvédelmi szakmérnök-hallgatóknak. Az eltelt hosszú idő során felmerült egy, az atomenergetikával és a nukleáris technológiák alkalmazásával kapcsolatos ismeretanyagokat elsősorban gyakorlati oldalról megközelítő jegyzet, könyv szükségessége. Különösen az elmúlt 2010-es évben vált világossá, hogy a jelenlegi civilizációnkat alapvetően érintő, sürgető és megoldásra váró globális kérdések között (népesedés, élelmiszer- és vízellátás, környezetszennyezés, energiaszolgáltatás stb.) a megbízható, hosszú távú és megfizethető energiaellátás kérdésének megnyugtató megoldása aktuálissá vált. Ezen belül kiderült, hogy a fosszilis energiahordozók felhasználásán alapuló energiaszolgáltatás nem tartható tovább fent, és azokat teljes mértékben helyettesíteni csak a napenergia – jelenleg kidolgozásra váró – technológiai megoldásaival és a nukleáris energia fokozottabb, továbbfejlesztett alkalmazásával lehet. Ezen a területen rendkívül gyorsan avulnak el az ismeretek, ezért igen nehéz a legújabb ismereteket közlő „up-to-date” jegyzetet, könyvet írni. A legújabb kutatási eredmények és elképzelések információihoz csak korlátozott a hozzáférés, ezért jelen könyv alapvetően a 2000–2005 évek már elfogadott, többé-kevésbé tisztázott ismeretanyagára épül.

A könyv tizenöt fejezetben foglalja össze a témakör fontosabb ismereteit. Természetesen a fejezetek részletezettsége, tartalma nem azonos nagyságú, melyért az olvasó megértését kérem. A jövőben lehetőségeimhez képest igyekszem kiegészíteni, pótolni az olvasók által hiányolt ismereteket.

A bevezetés után a második fejezetben az energiaellátás jövőjét, a nukleáris energia szerepét és jelentőségét tárgyalom századunkban. Ismertetem azt a három fő okot, mely következtében a világ energiaellátása nem alapozható tovább fosszilis, nem-megújuló energiahordozókra. Röviden tárgyalom a nukleáris energiatermelés fúziós és az új hasadási eljárásait.

A harmadik fejezetben részletesebben ismertetem a jelenleg technológiailag megoldott maghasadáson (^{235}U) alapuló energiatermelés alapjait, jellemzőit, és röviden a jelenleg üzemelő reaktorok típusait, jellemzőit.

A negyedik fejezetben a jelenleg működő 1. és 2. generációs atomreaktorok fontosabb típusait tárgyalom. Itt részletesebben ismertetem a legfontosabb könnyűvízes reaktorokat és a nehézvízes CANDU-reaktort, a gáz- és folyékonyfém-hűtésű reaktorokat.

Az ötödik fejezetben az újonnan fejlesztett 3. és 4. generációs atomreaktorok fejlesztési irányzatait és a jövő atomerőműivel szemben támasztott követelményeket ismertetem.

A hatodik fejezet célja a nukleáris üzemanyagciklusok, a hasadóanyag-szükségletek és a radioaktív hulladék-mennyiségek, valamint a nukleáris üzemanyagciklusok elválasztási technológiáinak és a transzmutáció lényegének az ismertetése.

A hetedik fejezetben röviden tárgyalom a nukleáris energetikában jelenleg alkalmazott üzemanyagok előállítási, szerelési és felhasználási technológiáit.

A nyolcadik fejezet az atomreaktorok üzemelésének jellemzőit, vízüzemeit tárgyalja. Külön tárgyalja a PWR és VVER nyomottvízes reaktorok primer- és szekunderköri vízüzemeit.

A kilencedik fejezetben részletesen ismertetem a különböző dekontamináló eljárásokat.

A tizedik fejezet tárgyalja a kiegészítő fűtőelemek kezelésének, szállításának, tárolásának és reprocessálásának technológiáit.

A tizenegyedik fejezet a radioaktív hulladékok minősítésével, gyűjtésével, osztályozásával, tárolásával, szállításával, kezelésével, térfogatcsökkentésével, kondicionálásával, immobilizálásával, minősítésével és átmeneti és végleges elhelyezésével foglalkozik.

A tizenkettedik fejezetben a Paksi Atomerőmű történetét, felépítését és rövid üzemvitelét ismertetem.

A tizenharmadik fejezetben a radioaktív izotópok előállítását, ipari, mezőgazdasági, kutatási, biztonsági és egyéb alkalmazási eseteit tárgyalom.

A tizennegyedik fejezet tárgya a radioaktív izotópok orvosi alkalmazása, detektálási és terápiás eljárásainak rövid ismertetése.

A tizenötödik fejezet ismerteti a radioaktív sugárzások detektálásának alapjait, a fontosabb detektortípusokat, az alkalmazott elektronikai eszközöket és a radioaktív mérési eredmények értékelésének alapjait.

A végén egy rövidítésjegyzék található.

Budapest, 2011. február 11.

Pátzay György